

Från Sundsvall till Saltsjöbaden – ett regionalt perspektiv på den svenska arbetsmarknaden

nr 6 2019 årgång 47

Sverige anses ofta vara ett land som kännetecknas av samförstånd och kompromisser, inte minst på arbetsmarknadens område. Så har det emellertid inte alltid varit. Under 1900-talets början var den svenska arbetsmarknaden präglad av strejker och lockouter, även i ett internationellt perspektiv. Dessa konflikter har i allmänhet studerats på aggregerad nivå, för landet som helhet. I denna artikel analyserar vi den svenska arbetsmarknadsmodellens ursprung genom att utgå från det regionala perspektivet. För detta ändamål använder vi nyligen digitaliserade data omfattande över 8 000 geokodade strejker och lockouter.

Samförståndsandan anses av många vara ett kännetecken för ”den svenska modellen” på arbetsmarknaden. Meningsmotsättningar har lösts genom förhandlingar som utmynnat i kompromisser på central nivå. Hamnkonflikten och pilotstrejken under det innevarande året påminner dock om att strejker och lockouter fortfarande är fenomen att räkna med. Dagens integrerade produktionssystem och värdekedjor har sannolikt gjort företag mer sårbara för konflikter och hot om konflikter (Karlson och Stern 2017; Lindberg 2007).

Den relativa arbetsfred som präglat Sverige på senare år har inte alltid funnits. Under 1970- och 1980-talen var olovliga strejker vanligt förekommande, även om de inte alltid registrerades i den offentliga statistiken (Thörnqvist 1994). Längre tillbaka i tiden, under 1900-talets första decennier, anses Sverige ha varit det mest konflikttrabbade landet i västvärlden (Shorter och Tilly 1974). Arbetsfredsfrågan intog då en central plats i samhällsdebatten och många opinionsbildare efterlyste politiska åtgärder för att begränsa strejkrätten. Uppkomsten av fredligare förhållanden på arbetsmarknaden är en central del av historien om det moderna Sveriges framväxt.

Sociologen Walter Korpi står för den tolkning av konfliktmönstret på den svenska arbetsmarknaden som fått störst genomslag, såväl i historisk skrivningen som i den komparativa forskningen om välfärdsstater (Korpi 1978; Korpi 2006; Korpi och Shalev 1979). Utifrån Korpis sk maktresursansats kan det ökade antalet konflikter i slutet av 1800-talet förklaras av arbetarnas fackliga organisering. Svenska arbetare uppnådde påfallande tidigt en hög organisationsgrad och använde sin växande styrka för att genomdriva krav på högre löner och bättre arbetsvillkor. I samband med det demokratiska genombrottet efter första världskriget stärktes arbetarrörelsens maktresurser ytterligare, även om det skulle ta ett drygt decen-

KERSTIN ENFLO, TOBIAS KARLSSON OCH JAKOB MOLINDER

Kerstin Enflo är docent i ekonomisk historia vid Lunds universitet. Hennes forskning rör regional ekonomisk utveckling ur ett långsiktigt perspektiv. kerstin.enflo@ekh.lu.se

Tobias Karlsson är docent i ekonomisk historia vid Lunds universitet. Hans forskning handlar om arbetsmarknadsrelationer under 1800- och 1900-talen. tobias.karlsson@ekh.lu.se

Jakob Molinder är postdoc i ekonomisk historia vid Uppsala och Lunds universitet. Hans forskning rör regional omvandling och arbetsmarknadens förändring i historiskt perspektiv. jakob.molinder@ekh.lu.se

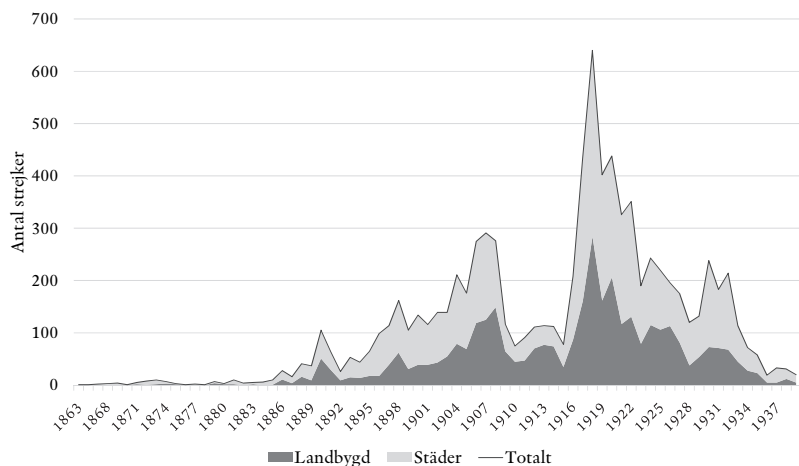
nium innan det socialdemokratiska partiet kunde bilda en stabil regering. När så blev fallet 1932 förändrades maktbalansen på den svenska arbetsmarknaden drastiskt. Arbetstagarna kunde hoppas på att uppnå en högre levnadsstandard via politiska reformer. Konflikter om produktionsresultatets fördelning kunde helt enkelt flyttas över från arbetsmarknaden till den politiska arenan. Samtidigt försvagades arbetsgivarnas position och de blev mer benägna att hitta samförstånds lösningar.

Men det finns andra tolkningsmodeller, exempelvis de institutionella perspektiv som artikulerats av Svante Nycander och Bo Rothstein. Här är det inte enbart maktbalansen som spelar roll utan också vilka ramar som finns för parternas interaktion. Nycander (2002) har betonat hur svenska politiker i relativt liten utsträckning reglerade arbetsmarknaden. I frånvaron av regleringar kunde arbetsmarknadens organisationer växa sig starka och, så småningom, uppnå arbetsfred. Rothstein (2003) har lyft fram de korporativa institutionernas betydelse för den sociala tilliten. Arbetsförmedlingen och liknande institutioner kom att fungera som mötesplatser för arbetsgivare och fackliga ledare där de kunde lära känna och förstå varandra.

Vi tar i ett aktuellt projekt ett nytt grepp på historien om den svenska modellens ursprung och uppkomst. I denna artikel kommer vi att lyfta fram resultaten från tre av projektets delstudier som alla anknyter till de tolkningsmodeller som skisserats ovan. Utgångspunkten för projektet har dock varit empirisk. Vi menar att den tidigare forskningen inte på långa vägar utnyttjat den potential som finns att empiriskt pröva olika hypoteser om vilka mekanismer som påverkat konfliktmönstret på arbetsmarknaden. Vad som framför allt saknats i den tidigare forskningen är en rumslig dimension. Vanligtvis har konflikter studerats på aggregerad, nationell nivå, eller på branschnivå. Detta är inte förvånande med tanke på att den svenska arbetsmarknaden under den senare delen av 1900-talet kom att kännetecknas av en hög grad av centralisering och koordinering. Men 1800-talets tidiga fackföreningar växte fram som decentraliserade rörelser i vilka direktdemokrati och korta beslutsvägar var normen. Konflikter mellan arbetare och arbetsgivare uppstod på enskilda arbetsplatser och det är mycket osannolikt att förhandlingsstrategier var samordnade. Även om de första stegen mot en centralisering på arbetsmarknaden togs kring år 1900 var processen utdragen och knappast färdig förrän efter andra världskriget (Lundh 2010). Trots att lokala och regionala skillnader i strejkaktivitet noterats i tidigare forskning (Mikkelsen 1992), så har de inte analyserats systematiskt.

1. Den regionala dimensionen ger nya infallsvinklar

För att undersöka den regionala dimensionen av den svenska modellens uppkomst har vi digitaliserat data som omfattar strejker under åren 1859 till 1938. Materialet kommer från tre huvudsakliga källor (Raphael 1903, SCBa-c för perioden 1903-27, samt Socialstyrelsens arkiv på Riksarkivet för perioden efter 1928) med vissa skillnader i täckning och karaktär. För att

Figur 1
Antalet strejker

Källa Enflo m fl (2019).

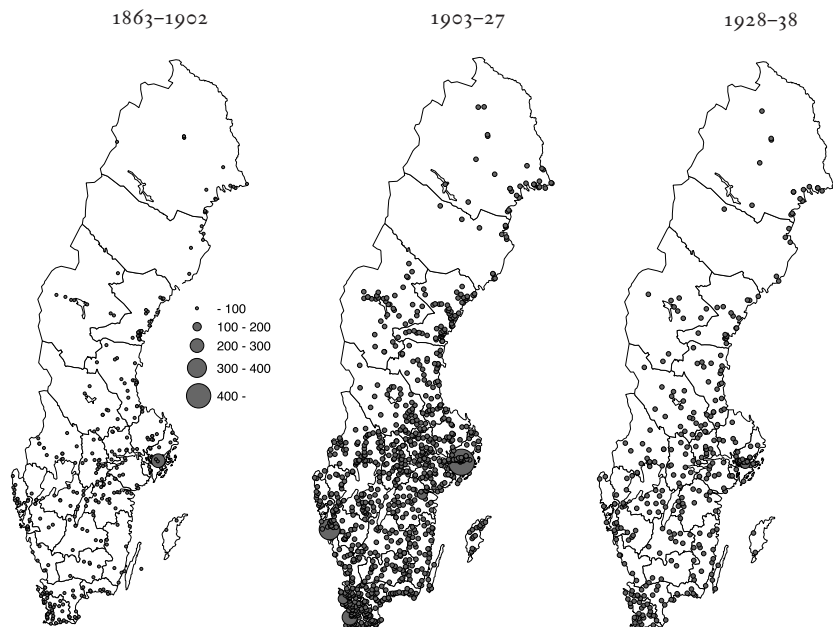
skap en enhetlig databas har vi kvalitetssäkrat materialet och koordinatbestämt alla platser där en strejk rapporterats. Databasen går att beställa via Svensk Nationell Datatjänst (ID: SND 1088). Med materialet kan vi testa teorier kvantitativt, inte minst genom att utnyttja den rumsliga variationen.

Figur 1 visar en sammanställning av antalet strejker i Sverige under åren 1859 till 1938.¹ Vi kan tydligt se hur strejkbenägenheten ökade under 1880-talet för att växa i styrka under 1900-talets början. Efter storstrejken 1909, där arbetarrörelsen led ett kraftigt nederlag, minskade både antalet fackföreningsanslutna och strejker under en period. Under inflationsåren i samband med första världskriget ökade antalet strejker igen för att kulminera i strax över 600 konflikter per år 1920. Högkonjunkturen och implementeringen av 8-timmars arbetsdag bidrog till en ökad konfliktnivå (Bengtsson och Molinder 2017). Från 1920-talets början ser vi sedan en trendmässig nedgång. När Socialdemokraterna först kom till makten 1932 hade strejkernas antal redan minskat under ett decennium. Strax innan Saltsjöbadsavtalet var de nere på färre än 50 strejker om året.

Städerna var mest konflikttyngda. Andelsmässigt inträffade ungefär hälften av strejkerna i urbana miljöer, trots att endast en tiondel av befolkningen bodde i städer. De allra första strejkerna under 1860- och 1870-talet ägde rum i städer. Trendmässigt följde dock stad och land varandra och när konflikterna ökade så skedde det på båda platserna. 1930-talet utgör den enda avvikelser från mönstret, då antalet strejker minskade något snabbare i städerna än på landsbygden. Även om vi inte studerat sambandet mellan konflikter och löneutveckling närmare kan vi konstatera att den stora

¹ Vår databas innehåller 8 546 strejker. I våra studier har vi fokuserat på att mäta antalet strejker, men man kan även mäta antalet dagar förlorade i strejk. Det ger ungefär samma bild trendmässigt, men källmaterialet har lägre täckning.

Figur 2
Regional variation i
antalet strejker

Källa: Enflo m fl (2019).

ökningen av antalet strejker efter första världskriget sammanfaller med kraftigt vidgade lönegap mellan industriarbetare och lantarbetare.

Figur 2 visar kartor över antalet strejker per koordinatsatt plats under tre perioder. Vi har låtit periodindelningen följa de olika källmaterialens täckning, men indelningen kan även sägas sammanfatta tre olika strejkkregimer: i) 1863-1903: tilltagande strejkbenägenhet, särskilt i södra Sverige, ii) 1903-27: den mest intensiva strejkperioden; i relation till befolkningen var Malmöhus och Västernorrlands län de mest konflikttyngda medan Västerbotten och Skaraborgs län stod för motsatsen, iii) 1928-1938: en trendmässig nedgång av strejkandet, dock avbruten – främst i städerna – av den stora depressionen 1929 och åren därefter. Från och med 1931, året för de ökända skotten i Ådalen, minskade antalet strejker kraftigt, men snabbare i städerna än på landet. När Saltsjöbadsavtalet signerades var strejkerna redan nere på en mycket låg nivå.

2. Varför strejkade arbetarna?

För att förstå hur den svenska modellen kunde uppstå efter 1900-talets konfliktfyllda första decennier, bör vi först förstå varför konflikterna startade. Statistiska centralbyrån bokförde noggrant orsakerna till varje strejk. För perioden 1903-27 (den mest strejktyngda, med totalt 6 364 strejker) har vi sammanställt alla strejker och kodat deras orsaker. Resultaten av sammanställningen återfinns i tabell 1.

Offensiva		Defensiva							
Löne- ökning	Löne- minsk- ning	Mot friställ- ningar	Organi- sations- rätt	För kol- lektivav- tal	Arbets- tidens längd	Person- liga skäl	Andra skäl	Flera orsaker	Totalt
3 104	693	375	65	467	156	184	785	535	6 364
49 %	11 %	6 %	1 %	7 %	2 %	3 %	12 %	8 %	100 %

Källa: Enflo och Karlsson (2018) och Enflo m fl (2019).

Tabell 1
Strejkernas orsaker
1903–27

Vi har delat upp strejkernas orsaker i offensiva eller defensiva strejker, samt strejker som inte enkelt kan kategoriseras som något av dessa. Tabell 1 visar att en förkrossande majoritet (60 procent) av alla strejker rörde lönefrågor.² Av dessa strejker var 49 procent offensiva, alltså med syfte att öka arbetarnas löner. Ungefär 17 procent av alla strejker kan sägas vara defensiva (mot löneminskningar eller mot friställningar). Tabellen visar även att den svenska arbetsmarknaden tidigt kännetecknades av att båda parter accepterade spelets regler: endast en procent av strejkerna rörde arbetarnas rätt att organisera sig.³ Strejker som rörde arbetstidens längd var inte heller särskilt vanliga, trots att lagen om åtta timmars arbetsdag kom till först 1920 (Bengtsson och Molinder 2017). Endast sju procent av alla strejker rörde möjligheten till kollektivavtal, medan 20 procent av strejkerna hade andra eller flera orsaker. Teknologisk förändring, såsom införande av nya maskiner, är en orsak som knappast alls nämns i materialet.

Teknisk förändring

Sociala protester mot teknologisk förändring är annars väl kända från historien och är ett fenomen som på senare tid tilldragit sig förnyat intresse i forskningen mot bakgrund av debatten om teknologisk arbetslöshet och automatisering (Frey m fl 2018; Dal Bó m fl 2019). Bland de historiska exemplen finns ludditernas protester mot textilmaskiner i Storbritannien 1811–14 och de brittiska jordbruksarbetarnas uppror mot införandet av mekaniserade tröskningsmaskiner (*Captain Swing Riots*) på 1830-talet.⁴ I båda fallen var protesterna våldsamma, med fysisk förstörelse av de nya maskinerna som man ansåg tog människornas arbeten.

På ett övergripande plan är det möjligt att koppla samman den svenska industrialiseringen med de första strejkerna på 1860-talet. Den svenska

² Som jämförelse kan nämnas att över 80 procent av alla strejker i Sverige under perioden 1975–89 orsakades av krav på lönehöjningar (Thörnqvist 1994). På senare tid tycks strejker oftare orsakas av andra frågor (Lindberg 2007).

³ Detta är mycket lägre siffror än i t ex USA, där organisationsrätten var en vanlig orsak till strejk.

⁴ Se Caprettini och Voth (2017) för en elegant identifikation av ett kausalt samband mellan införandet av den nya tekniken och påföljande protester.

industrialiseringen tog fart på allvar under samma decennium med exportuppsvinget och järnvägsbyggandet på 1860-talet (Schön 2010). Vi kan även notera att den kända Sundsvallsstrejken 1879 ägde rum i ett sågverksdistrikt – sinnebilderna för den svenska industrialiseringen. Var det mer generellt sett en rädsla för teknologiskt betingad arbetslöshet som gjorde att strejker blev mer vanliga under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet?

Ett svenskt exempel – utbyggnaden av elnätet

För att undersöka hur teknisk förändring hänger samman med strejker har vi tittat närmare på den snabba teknologiska utveckling som följde av Sveriges elektrifiering. Från den första långväga överföringen av elektrisk kraft mellan gruvan i Grängesberg och Hellsjön 1893 till ett nationellt statligt elnät gick det bara några decennier. I en nyligen framlagd studie (Molinder m fl 2019) har vi analyserat om de socknar som fick tillgång till elektricitet, och därmed kunde använda sig av en överlägset starkare och mer stabil energikälla för att ställa om sin maskinpark, också drabbades av fler strejker. Hur Sveriges tidiga elektrifiering påverkade företagens benägenhet att införa enkeldrift, investera i nya maskiner och i förlängningen lansera en ny organisation av arbetsplatsens funktionssätt, har tidigare belagts i studier av Magnusson (1987) och Schön (1990). Ännu viktigare (men mindre studerade) är de tidiga effekter som elektrifieringen gav upphov till inom jordbruket. Ett samtida häfte utgett av ASEA visar t ex på hur de jordbruk som låg närmast elnätets utbyggnad kring vattenkraftverket i Trollhättan (Olidan) stimulerades till elektrifiering och tillhörande investeringar i en utökad maskinpark (ASEA 1912).

För att undvika risken att vi fångar upp ett nonsenssamband mellan elektrifiering och strejkande (platser som fick el skiljde sig redan innan från dem som blev utan), använder vi oss av en paneldatamodell där vi, i så hög utsträckning det är möjligt, kontrollerar för socken- och tidsspecifika effekter. För att undvika att fånga upp effekter av att industrialiserande och strejkande socknar också kan ha varit mer benägna att införa elmotorer och påverka arbetets organisation använder vi oss av den regionala variation som det statliga elnätets utbredning gav upphov till. Den Kungliga Vattenfallstyrelsen bildades 1909 efter ett riksdagsbeslut för att bygga vattenkraftverk i Trollhättan, Porjus och Älvkarleby. Från dessa stora kraftverk skulle sedan sk stamledningar byggas till konsumenterna i hela Sverige. Vi menar att avståndet till ett av de här statliga kraftverken skapade regional variation i sannolikheten för investeringar i den nya elburna tekniken som var relativt oberoende av hur platsen utvecklats ekonomiskt tidigare. På så vis skapar vi en instrumentell variabel (IV) som mäter den exogena variationen i elektrifieringsprocessen.

Våra resultat ger flera intressanta fingervisningar av relevans för den debatt som förs kring teknisk utveckling i dag. Vi finner att arbetskrafts efterfrågan förblev oförändrad men att strejkandet ökade i samband med

socknarnas elektrifiering. Sysselsättningen ökade mest för arbetare med större yrkesskicklighet, medan sysselsättningen minskade för dem utan specifika yrkesfärdigheter eller utbildning. Mönstret påminner alltså inte om den polarisering av arbetskraften med ökande sysselsättning av de mest och minst kvalificerade yrkena på bekostnad av dem i mitten som t ex Frey och Osborn (2017) förutspått som resultat av den nutida pågående automatiseringen.

Men elektrifieringens effekter på yrkesfärdigheternas fördelning skilde sig markant åt mellan olika sektorer i ekonomin. I gruppen med låga yrkesfärdigheter, som totalt sett minskade, skedde en betydande omvandling. Medan efterfrågan på lågutbildade jordbruksarbetare minskade, ökade efterfrågan på motsvarande grupp i industrisektorn, förmodligen då vissa av de tidigare jordbruksarbetarna kunde erbjudas jobb på de expanderande eldrivna industrierna. Tittar vi på yrkessammansättningen verkar det alltså som att den nya tekniken drev på en strukturomvandling inom sockarna. Det var främst den arbetskraft inom jordbruket som hade låga yrkesfärdigheter (daglönare, pigor etc) som fick se sig om efter jobb på annan ort eller i en ny sektor. Inom industrin skapades arbeten för personer utan särskilda yrkesskickligheter. Elektriciteten och den med denna framväxande industrisektorn visade alltså tecken på att arbete och kapital var komplementära till varandra under den här delen av svensk utveckling (Schön 2010).

Så vad innebar då de här förändringarna på arbetsmarknaden för konfliktnivån i början av det förra seklet? Som tidigare nämnts ökade strejkerna. Men när vi tittar närmare på sektorstillhörigheten bland dem som strejkade så ser vi att det inte var avpolletterade och besvikna jordbruksarbetare som strejkade. I stället var det inom industrisektorn som strejkerna blev fler. Och om vi dessutom analyserar orsakerna till strejkandet så ser vi att det var de offensiva strejkerna (löneökningsfrågor) som steg mest. I jordbrukssektorn återfinns endast en mycket liten förändring av strejkandet.

Resultaten visar att ny teknik förvisso ledde till fler strejker, men att dessa framför allt var av offensiv karaktär snarare än protester mot den nya teknikens införande. Vi menar att strejkerna främst ska förstås som ett resultat av en stark och välorganiserad arbetarrörelse som krävde att ta del av de vinster som uppstod i den expanderande industrisektorn.

Den här studien visar inte bara på hur regional variation kan hjälpa oss att klarlägga vissa samband kring strejkernas orsaker. Vår undersökning av elektrifieringens betydelse ger även visst stöd åt maktresursansatsen, även om vi inte uppfattar att effekten av nya teknologiska system på markförhållanden är en central aspekt i teorin. Vi finner att arbetarna blev mer benägna att strejka när de fick en starkare förhandlingsposition. Detta fick de genom att organisera sig fackligt, men indirekt också av teknologiska förändringar. Frågan är dock hur väl maktresursansatsen förklarar den nedgång av strejkefrekvensen som framträdde senare.

3. Vad förklarar nedgången i strejkandet?

Även om Korpis maktresursansats fått stort genomslag finns även de som pekat på svagheter i hans narrativ, exempelvis att strejffrekvensen börjat sjunka redan innan socialdemokraternas maktövertagande 1932 (Hamark 2018; Thörnqvist 2006). Ett problem med Korpis hypotes är att den är svår att pröva empiriskt. Även om man jämför med utvecklingen i andra länder är maktskiftet på nationell nivå relativt sällsynta. Den bilden förändras om vi flyttar fokus från den nationella politiska nivån till den lokala.

Maktresursteorin – vilken roll spelade socialdemokraternas valseger 1932?

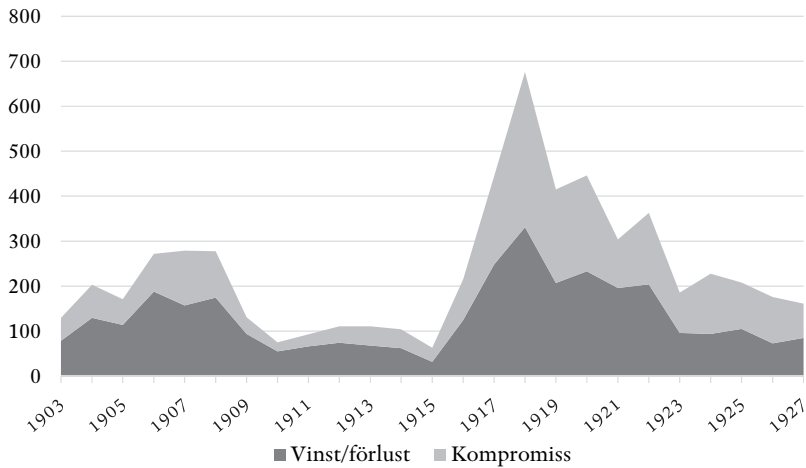
För att undersöka hur benägenheten att strejka påverkades av lokala politiska förhållanden har vi studerat 103 svenska städer under perioden 1919 till 1938 (Molinder m fl 2018). Vi undersöker särskilt två faktorer inverkan på strejker: andelen fackligt anslutna i varje stad och de politiska maktförhållandena i kommunfullmäktige. Vi använder två mått på det senare. Dels noterar vi partitillhörigheten på kommunfullmäktiges ordförande. Dels mäter vi hur stor andel av platserna i fullmäktige som tillfaller partierna på vänsterkanten.⁵ I städerna under den här tiden krävdes kvalificerad majoritet för många viktiga beslut om ekonomi och budget.

Vi finner att strejkerna minskade vid ett socialdemokratiskt maktövertagande, men bara i de städer där fackföreningsrörelsen var stark. Ett starkt fack ledde i sig självt till en ökning i antalet strejker. Så långt stämmer vår analys väl med Korpis förklaring. När socialdemokratien kom till makten lokalt minskade konflikterna på arbetsmarknaden om fackföreningsrörelsen var tillräckligt väl organiserad. Men Korpi menar också att arbetarna strejkade mindre eftersom politikerna nu var mer vänligt inställda till arbetarnas krav på ekonomisk omfördelning och ökade offentliga utgifter. För att testa om så var fallet undersöker vi hur utgifterna för folkskola, sjukvård och fattigvård påverkades när socialdemokraterna kom till makten i en stad. Vi finner ingen ökning av utgifterna på dessa områden.⁶ Det ska understrykas att vi bara har undersökt en del av de områden där kommunpolitikerna kan tänkas ha påverkat samhällsutvecklingen, men det är å andra sidan den del som vi uppfattar som mest central i Korpis resonemang.

En alternativ hypotes till varför strejkerna minskar när socialdemokraterna kommer till makten är att fackföreningsrörelsen då vill stödja sin politiska gren genom att minska antalet arbetsmarknadskonflikter. Tvister riskerar drabba tredje man och minska mittenväljarnas förtroende för partiet och därmed underminera arbetarrörelsens långsiktiga mål. Vi undersö-

⁵ Socialdemokraterna var det dominerande partiet, men lokalt fanns det också en uppsjö olika partier till vänster såsom Sveriges socialdemokratiska vänsterparti, Sillénarna (SKP) och Socialistiska partiet.

⁶ Frånvaron av stora välfärdspolitiska förändringar bekräftas också i Kjell Östbergs jämförelse av skatteuttag och totala offentliga utgifter i städer där Socialdemokraterna fick makten före 1928 med de där de borgerliga partierna förblev vid makten åtminstone till 1938 (Östberg 1996).

Figur 3
Antal strejker per
strejktutfallstyp
1903–27

Källa Enflo och Karlsson (2018) och SND databas 1088.

ker kopplingen mellan arbetarrörelsens politiska och fackliga gren genom att studera bakgrunden för socialdemokratiska kommunfullmäktigeordföranden. Vi kan se att en mycket stor andel av dessa hade sin bakgrund i fackföreningsrörelsen, många hade innehaft lokala och regionala förtroendeuppdrag före insteget i politiken. Andelen med facklig bakgrund var också högre i de städer där andelen fackligt anslutna var större. Personliga kopplingar mellan fackföreningsrörelsen och lokala partiföreträdare kan ha skapat den tillit som krävdes för att moderera krav eller finna kompromisser innan arbetsmässiga konflikter resulterade i strejk. Den institutionella miljön kring en stark fackföreningsrörelse med politiska förgreningar kan hjälpa oss att förstå varför strejkerna minskade fram till Saltsjöbadsavtalet.

Ökande kompromissvilja och medlarnas roll

För att förstå varför strejkerna minskade fram till Saltsjöbadsavtalet behöver vi även begripa en annan egenhet i de svenska arbetsmarknadskonflikterna: den höga andelen konflikter som slutade i kompromisser. Figur 3 visar hur såväl antalet som andelen strejker med kompromissutfall ökade mellan 1903 och 1927. Under 1920-talet slutade omkring hälften av strejkerna i kompromiss.

I en internationell jämförelse verkar den svenska kompromissviljan vara relativt hög redan under början av seklet. Medan ungefär var tredje svensk strejk resulterade i kompromiss var motsvarande siffra för USA lägre än en femtedel (Geraghty and Wiseman 2011, s 521). Detta kan tyda på att de amerikanska strejkerna hade tydligare drag av ”vinna eller förlora”. Jämför vi strejkernas orsaker ser vi nämligen att de amerikanska strejkerna i mycket högre utsträckning handlade om strejkrätten och fackföreningsrörelsens erkännande, frågor där kompromisslösningar är avsevärt svårare att uppnå än i lönefrågor.

Sverige var som tidigare nämnts ett av de länder med flest dagar förlorade i strejk i den industrialiserade världen. Många och långa konflikter blev mycket kostsamt för samhället som helhet, vilket tidigt erkändes av de svenska myndigheterna som 1907 inrättade en statlig medlingsinstitution med syfte att minska antalet dagar förlorade i strejk och hjälpa parterna att hitta kompromisslösningar. Medlingsinstitutionen fick en, i ett internationellt perspektiv originell, design bl a på så vis att medlarna (som benämndes *förlkningsmän*) hade geografiska ansvarsområden och att deras tjänster byggde på parternas frivilliga medverkan. Sju distrikt inrättades och lika många medlare utsågs för att resa runt och tala med de stridande parterna. Enflo och Karlsson (2018) har visat att dessa personer verkligen var avgörande för ökningen av kompromissutfallen. Om en strejk besöktes av en medlare ökade sannolikheten att den slutade med en kompromiss med 30 procent jämfört med andra strejker.⁷ Till skillnad från vad som var fallet i det samtida Spanien, där statliga medlare uppfattades som partiska och därmed snarare spädde på spänningarna bland konflikternas parter (Domech 2006), så uppfattades de svenska medlarna som opartiska och rönte respekt bland både arbetare och arbetsgivare.

Medlarinstitutionen utgjorde, liksom kommunala nämnder och styrelser, en arena där arbetare och arbetsgivare, eller deras företrädare, kunde mötas och driva sina krav utan att gå till konflikt. Även om kompromissviljan var relativt hög redan under 1900-talets början så ökade den trendmässigt under följande decennier. Strax innan 1938 hade antalet strejker gått ner kraftigt och andelen strejker med kompromissutfall uppgick till 80 procent (SOS industristatistik 1938). Den nya förhandlingskultur som bildades kan ha banat väg för den speciella konsensusanda som brukar exemplifieras med Saltsjöbadsavtalet.

4. Slutsatser

Under decennierna kring 1900 gav mötet mellan en stark och enad arbetarrörelse och välorganiserade arbetsgivare upphov till många och långa konflikter om fördelningen av industrins växande vinster. Kampen mellan arbete och kapital fördes mot bakgrund av en växande ekonomi och de vägar som till slut valdes anses ha inneburit att stark industriell tillväxt kunde kombineras med jämn inkomstfördelning. Strejkerna blev färre och en anda av samförstånd uppstod i relationerna mellan arbetsgivare och arbetstagare. Men hur kom vi egentligen dit?

Den vanligaste förklaringen ser konfliktfrekvensen som ett uttryck för maktrelationerna mellan arbete och kapital. Alternativa förklaringsmodeller lägger större vikt vid de institutionella ramverk som växte fram under 1900-talet. Få försök att pröva olika förklaringar empiriskt har gjorts i den tidigare forskningen. För att råda bot på detta har vi tagit vara på, och digi-

⁷ För att nå denna slutsats har vi återigen använt oss av den geografiska dimensionen och en IV-variabel för att estimeras kausala samband snarare än korrelationer.

taliserat, det rika källmaterial som finns kring strejker och lockouter från 1860-talet och framåt. Vi presenterar i denna artikel den sammantagna bilden som vuxit fram ur tre större studier.

Den första studien belyser betydelsen av en genomgripande teknologisk förändring, elektrifieringen, som inleddes i början av 1900-talet. Våra resultat visar att denna förändring var förknippad med ökat strejkande, men att dessa konflikter främst var offensiva till sin natur. Från ett maktresursperspektiv kan detta förklaras med att elektrifieringen stärkte vissa arbetargrupperns förhandlingssituation, något som de försökte dra fördel av genom att lägga ned arbetet. Skeendet påminner om hur vissa yrkesgrupper i dag drar fördel av sin förstärkta förhandlingsposition till följd av globalisering och digitalisering, även om de regelrätta strejkerna inte är lika vanliga i vår tid.

Den andra studien rör samspelet mellan politik och arbetsmarknad på lokal nivå. Här undersöker vi vad som hände när arbetarrörelsens politiska gren, det socialdemokratiska partiet, tog över makten i en stor del av landets städer under 1920- och 1930-talen. Följden blev, i enlighet med maktresursansatsen, färre strejker. Däremot finner vi inte stöd för hypotesen att arbetarnas strejkbenägenhet skulle ha minskat i utbyte mot sociala reformer; åtminstone inte genom ökade utgifter inom de politikområden som vi har haft möjlighet att studera. Vi tror snarare att lokalpolitiken, i enlighet med ett institutionellt perspektiv, kom att fungera som en arena där företrädare för arbetsgivare och arbetare kunde mötas och där social tillit kunde byggas.

Den tredje studien fäster fokus vid en föga uppmärksammas aspekt av det svenska konfliktmönstret, nämligen det faktum att en hög andel av strejkerna slutade med kompromisser mellan parterna. Här är det nära till hands att söka förklaringar i den maktbalans som uppstod på arbetsmarknaden under 1910- och 1920-talen. Våra analyser visar dock att den höga kompromissandelen delvis hade en institutionell förklaring. Sedan 1907 har statliga medlare verkat för att lösa arbetsmarknadskonflikter och åtminstone under den period vi studerat tycks de ha varit framgångsrika.

Sammanfattningsvis menar vi att det finns fog att lägga större vikt än vad som varit brukligt vid teknologiska och institutionella förutsättningar för att förklara den historiska utvecklingen. Det ska dock sägas att vi främst har studerat teknologins och institutionernas betydelse på kort- och medellång sikt. Våra resultat inspirerar emellertid till fortsatt forskning om dessa faktorer långsiktiga betydelse. Slutligen bör framhållas att de resultat vi presenterar i denna artikel framför allt handlar om konflikternas bestämningsfaktorer och utfall. Vi har inte närmare studerat frågor om konflikternas konsekvenser på lönebildningen och andra samhällsområden. Förhoppningsvis kan de mikrodata på strejker och lockouter vi presenterar i denna artikel, och som nu finns tillgängliga, inspirera till fortsatt forskning om såväl det moderna Sveriges födelse som mer generellt om sociala konflikter.

ASEA (1912), *Erfarenhetsrön och råd beträffande jordbrukets elektrifiering tillägnade Sveriges jordbrukare*, ASEA, Stockholm.

Bengtsson, E och J Molinder (2017), "The Economic Effects of the 1920 Eight-hour Working Day Reform in Sweden", *Scandinavian Economic History Review*, vol 65, s 149–168.

Caprettini, B och H-J Voth (2017), "Rage against the Machines: Labour-saving Technology and Unrest in England, 1830–32", CEPR Discussion Paper 11800.

Dal Bó, E, F Finan, O Folke, J Rickne och T Persson (2019), "Economic Losers and Political Winners: The Rise of the Radical Right in Sweden", manuskript, Uppsala universitet.

Domenech, J (2006), "Institutional Change in Industrial Relations: Strike Arbitration in Spain, 1880–1915", *Revista de Historia Económica*, vol 24, s 433–463.

Enflo, K och T Karlsson (2018), "From Conflict to Compromise: The Importance of Mediation in Swedish Work Stoppages 1907–1927", *European Review of Economic History*, <https://doi.org/10.1093/ereh/hey023>.

Enflo, K, J Molinder och T Karlsson (2019), *Från Sundsvall till Saltsjöbaden – ett regionalt perspektiv på strejker på svenska arbetsmarknaden 1859–1938*, Svensk Nationell Datatjänst (ID 10 88), version 1.0, <https://doi.org/10.5878/qqqg-qz51>.

Frey, C, T Berger och C Chen (2018), "Political Machinery: Did Robots Swing the 2016 US Presidential Election", *Oxford Review of Economic Policy*, vol 34, s 418–442.

Frey, C B och M A Osborne (2017), "The Future of Employment: How Susceptible Are Jobs to Computerization?", *Technological Forecasting and Societal Change*, vol 114, s 254–280.

Geraghty, T M och T Wiseman (2011), "Conflict and Compromise: Changes in U.S. Strike Outcomes, 1880 to 1945", *Explorations in Economic History*, vol 48, s 519–537.

Hamark, J (2018), "From Peak to Trough: Swedish Strikes and Lockouts in the First Half of the Twentieth Century", *Workers of the World*, vol 1, s 137–166.

Karlson, N och L Stern (2017), *Framtidens arbetsmarknad och den svenska modellens utmaningar*, Ratio, Stockholm.

Korpi, W (1978), *The Working Class in Welfare Capitalism*, Routledge & Kegan Paul, London.

Korpi, W (2006), "Power Resources and Employer-centered Approaches in Explanations

of Welfare States and Varieties of Capitalism: Protagonists, Consenters, and Antagonists", *World Politics*, vol 58, s 167–206.

Korpi, W och M Shalev (1979), "Strikes, Industrial Relations and Class Conflict in Capitalist Societies", *British Journal of Sociology*, vol 30, s 164–187.

Lindberg, H (2007), "Nya konfliktmönster och konfliktdimensioner på svensk arbetsmarknad", *Arbetsmarknad & arbetsliv*, vol 13, s 29–44.

Lundh, C (2010), *Spelets regler*, SNS Förlag, Stockholm.

Magnusson, L (1987), *Arbetet vid en svensk verkstad – Munkells 1900–1920*, Arkiv i samarbete med Arbetsmiljöfonden och Ekonomisk-historiska institutionen vid Uppsala universitet, Lund.

Mikkelsen, F (1992), *Arbejdskonflikter i Skandinavien 1848–1980*, Universitetsforl, Odense.

Molinder, J, K Enflo och T Karlsson (2018), "The Power Resource Theory Revisited: What Explains the Decline in Industrial Conflicts in Sweden?", CEPR Discussion Paper 13130.

Molinder, J, T Karlsson T och K Enflo (2019), "More Power to the People: Electricity Adoption, Technological Change and Social Conflict", CEPR Discussion Paper 13986.

Nycander, S (2002), *Makten över arbetsmarknaden*, SNS Förlag, Stockholm.

Raphael, A (1903), *Bihang till Riksdagens protokoll vid lagtima riksdagen i Stockholm år 1903. Samling 2. Afd. 2, Kommittébetänkanden m. m., Bd 2*, Sveriges riksdag, Stockholm.

Rothstein, B (2003), *Sociala fällor och tillitens problem*, SNS förlag, Stockholm.

SCBa, *Arbetsstatistik. E* (1909–1911), Statistiska centralbyrån, Stockholm.

SCBb, *Arbetsinställelser i Sverige (1913–1923)*, Statistiska centralbyrån, Stockholm.

SCBc, *Arbetsinställelser och kollektivavtal (1924–1927)*, Statistiska centralbyrån, Stockholm.

Schön, L (1990), *Elektricitetens betydelse för svensk industriell utveckling*, Vattenfall, Vällingby.

Schön, L (2010), *Sweden's Road to Modernity*, SNS förlag, Stockholm.

Shorter, E och C Tilly (1974), *Strikes in France 1830–1968*, Cambridge UP, London.

Socialstyrelsens arkiv på Riksarkivet, Förlkningsmanneexpeditionen, 1917–1976, serie E5: 96–12, Stockholm.

Thörnqvist, C (1994), *Arbetarna lämnar fabriken*, Historiska institutionen, Göteborgs universitet.

Thörnqvist, C (2006), "Den svenska strejk-bilden under medlingsväsendets framväxt", i Egerö, A-M och B Nyström (red), *Hundra år av medling i Sverige*, Medlingsinstitutet, Stockholm.

Östberg, K (1996), *Kommunerna och den svenska modellen*, B. Östlings bokförlag Symposion, Eslöv.